

ЗАХИСТ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

Сіненко П.О.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

В статті аналізуються сучасні проблеми механізму реалізації і захисту екологічних прав громадян, іноземців і осіб без громадянства в контексті бережливого ставлення до навколишнього природного середовища та природних ресурсів. Визначено поняття екологічних прав та захисту екологічних прав. Проаналізовано судову практику. Проведено розмежування понять «форми», «способу» і «засобу» захисту екологічних прав. Автор статті акцентує увагу читача на недосконалому механізмі захисту екологічних прав, а також недостатньому його теоретичному обґрунтуванню і нормативному регулюванню.

Ключові слова: екологічні права, захист екологічних прав, засоби захисту екологічних прав, форми захисту екологічних прав.

Постановка проблеми. Сьогодні права та свободи людини, а також ефективні механізми їх реалізації, визнаються пріоритетними в будь-якому розвиненому громадянському суспільстві. Основним Законом нашої держави людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку проголошено найвищою соціальною цінністю. У сучасних процесах євроінтеграції та демократизації України глобального значення набуває правове забезпечення конституційних прав, серед вкрай важливими є екологічні права людини. За своєю правовою сутністю екологічні права належать до фундаментальних прав громадян. Вони позиціонуються науковцями як природні та невідчужувані права. Людина, як соціальна істота, в процесі суспільного розвитку значною мірою відокремилася від природи, але, водночас, неможливо заперечувати її іншу сторону – біологічну. Таким чином, людина як соціально-біологічна істота, не звертаючи уваги на високий ступінь розвитку суспільства, науки, техніки та інших факторів, що зменшують ступінь впливу природних умов на її життєдіяльність, все ж таки залишається значним чином залежною від стану навколишнього природного середовища, наявності та якості природних ресурсів. Тривалий час не виникало значущої потреби втручання держави у правову регламентацію екологічних прав, що були оголошені лише третім поколінням прав людини. Проте, швидкі процеси розвитку суспільних відносин, економічного розвитку, урбанізації, технологічного прогресу та збільшення населення призвели до погіршення стану навколишнього природного середовища, його забруднення, виснаження екологічних ресурсів, що в свою чергу стало загрозою для існування нинішнього та майбутніх поколінь. Наслідки згубного антропогенного впливу на природу стали поштовхом для осмислення людством важливості екологічних проблем, що призвело до потреби зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище, необхідності економного використання природних екологічних ресурсів, а також потреби захисту екологічних прав громадян та їх екологічно-правових інтересів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кола питань, що освітлюються в даній статті, сьогодні, присвячено чималу кількість робіт вітчизняних науковців. Але наведені проблеми, на даний момент, є недостатньо дослідженими

та вивченими. Однак існуючі наукові погляди збігаються в тому, що нормативне закріплення в законодавчих актах екологічних прав і свобод громадян не є достатньо ефективним без налагодження роботи правових механізмів, які надають громадянам фактичну можливість реалізації їх законних прав та захисту інтересів.

Питанням захисту прав людини і громадянина і їх дослідженням, переважно, займалися науковці у цивільно-правовій та цивільно-процесуальній площині, в якій потрібно виділити наступних дослідників: В.П. Грибанова, О.В. Дзеру, Г.Я. Стоякіна, І.В. Жилінкову, М.К. Воробйова, А.П. Вершиніна, О.А. Красавчикова, П.П. Колесова, З.В. Ромовську, О.П. Сергєєва, Ю.К. Толстого, Ю.С. Червоного, Я.М. Шевченко. В загальній теорії права наведені питання досліджували О.Ф. Скакун, С.С. Алексєєв, Т.І. Пашук, В.І. Червонюк та інші науковці.

Фахівці у сфері екологічного права займалися дослідженням окремих аспектів наведеної проблематики та в певній мірі висвітлювали питання способів захисту екологічних прав громадян. Серед них необхідно відзначити В.І. Андрейцева, В.Л. Бредіхіну, Г.В. Анісімову, М.М. Бринчука, А.П. Гетьман, І.І. Каракаша, М.В. Краснову, Н.Р. Кобецьку, Н.Р. Малишеву, Ю.С. Шемшученко та ін.

Виділення не виділених раніше частин загальної проблеми. Ступінь наукової розробки та теоретичного опрацювання проблеми сягає достатньо високого рівня, але, як показує практика, механізм захисту екологічних прав громадян залишається менш ефективним, ніж того б хотілося. Саме тому дана робота присвячена вдосконаленню такої ефективності.

Мета статті. Головною метою даної статті є акцентування уваги на недосконалому механізмі захисту екологічних прав громадян, усунення колізій та прогалин у праві у цій сфері екологічного права для ефективного здійснення громадянами їх екологічних прав та їх правового захисту.

Виклад основного матеріалу. Як вже зазначалося, екологічні права людини і громадянина належать до невід'ємних і природних прав.

Визнання та регулювання реалізації екологічних прав варто відзначити як одну із найсуттєвіших новацій українського законодавства, що перебуває на стадії активного розвитку [1, с. 90].

Конституція України, прийнята 23 червня 1996 року, поряд із іншими правами людини і громадянина, закріпила також і екологічні права, надавши їм статус конституційних. Серед таких прав Основний Закон визначив право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди; право на вільний доступ до інформації про стан довкілля, якість харчових продуктів та предметів побуту, а також право на поширення такої інформації [2].

Термін «екологічні права» на законодавчому рівні вперше було вжито в Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища», яким було закріплено невичерпний перелік екологічних прав громадян, серед яких можна виділити право на безпечне для життя та здоров'я людини навколишнє природне середовище; участь в обговоренні та внесення пропозицій до проектів нормативно-правових актів, матеріалів щодо розміщення, будівництва і реконструкції об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, внесення пропозицій до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, юридичних осіб, що беруть участь в прийнятті рішень з цих питань; вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища та вільне отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації, за винятком обмежень, встановлених законом; подання до суду позовів до державних органів, підприємств, установ, організацій і громадян про відшкодування шкоди, заподіяної їх здоров'ю та майну внаслідок негативного впливу на навколишнє природне середовище та інші екологічні права [3].

Екологічні права людини і громадянина – це встановлені та гарантовані державою можливості у сфері використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки. Вони пов'язані з охороною, використанням і відтворенням природних ресурсів, гарантуванням екологічної безпеки, запобіганням і ліквідацією негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, збереженням природних ресурсів, генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною [4, с. 36].

Варто зазначити, що правова наука розглядає поняття екологічного права у двох аспектах: право буває об'єктивним та суб'єктивним. Об'єктивне екологічне право являє собою систему екологічно-правових норм, закріплених в джерелах екологічного права, що не залежить від конкретного індивіда. Суб'єктивне ж право – це визначена об'єктивним правом міра дозволеної поведінки суб'єкта екологічного права. В контексті захисту екологічних прав потрібно розглядати саме останній варіант.

Із зазначеного стає очевидним той факт, що при відсутності дієвого механізму захисту суб'єктивних екологічних прав та інтересів громадян, такі права позбавляються перспективи їх реалізації, перетворюючись на декларацію, що викликає потребу розкриття терміну «захист» у сфері екологічних прав та інтересів громадян [5, с. 82].

У юридичній літературі обґрунтовано наголошується на необхідності розмежування таких понять як «охорона» і «захист» екологічних прав. У своїй роботі В.Л. Бредіхіна зазначає, що охорона здійснюється під час реалізації суб'єктивних прав (без усяких перешкод та порушень) і діє як гарантія такої реалізації. В свою чергу, правовий захист настає тоді, коли ці права вже є порушеними, і для їх відновлення потрібне застосування примусу з боку відповідних органів [17, с. 69].

Необхідно зауважити, що в чинному українському законодавстві відсутнє визначення поняття захисту екологічних прав громадян. Натомість, статтею 11 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» закріплено, що порушені права громадян у галузі охорони навколишнього природного середовища мають бути поновлені, а їх захист здійснюється в судовому порядку відповідно до законодавства України. Наведеною статтею підтверджується факт нормативного закріплення права на захист екологічних прав, але не розкривається сутність форм та способів їх захисту [3]. Із попереднього можна дійти висновку, що, в зазначеному контексті, захист екологічних прав громадян – це сукупність юридичних заходів, спрямованих на припинення порушення цих прав, а також усунення перешкод в їх реалізації, відновлення порушених прав [7, с. 101].

К.В. Медведєв визначає захист екологічних прав та інтересів громадян як правозастосовчу юрисдикційну діяльність суду та інших компетентних органів державної влади, що здійснюється в охоронному екологічному правовідношенні та спрямована на попередження, припинення, відновлення порушеного екологічного права чи інтересу та компенсацію шкоди, заподіяної порушенням норм екологічного законодавства [5, с. 82].

При цьому, для висвітлення проблемних правових питань із захисту екологічних прав громадян необхідне з'ясування та аналіз визначення його форм та способів, щодо яких серед науковців виникають різноманітні суперечності. Також, варто відзначити, що такі правові категорії як «способи» та «форми» захисту екологічних прав нерідко змішуються через відсутність єдиного понятійного апарату. Сьогодні в національному екологічному законодавстві відсутнє офіційне визначення перелічених понять, як і немає переліку таких способів [6, с. 80].

З приводу поняття форми захисту права висловився у своєму дослідженні О.П. Сергєєв, визначивши нею комплекс внутрішньо узгоджених організаційних заходів з захисту суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів. Науковець визначає два основних види форми захисту – юрисдикційну і неюрисдикційну [8, с. 282]. Юрисдикційною формою захисту визнається діяльність уповноважених законом органів, метою якої є захист порушеного або оспорюваного права. Щодо неюрисдикційної форми захисту, то вона являє собою дії громадян та їх організацій з метою захисту прав, вчинювані ними самостійно без звернення до компетентних державних органів [9, с. 75].

У підручнику з екологічного за редакцією А.П. Гетьмана і М.В. Шульги також наголошується, що не можна ототожнювати форму і захист

прав, поділяючи форми захисту на адміністративну, судову, громадську, самозахист та звернення до Уповноваженого Верховної Ради України. У цивілістичній літературі під способами захисту прав розуміють передбачені законом дії, які безпосередньо спрямовані на усунення перешкод на шляху здійснення прав його суб'єктами. В екологічному ж законодавстві, на відміну від цивільного, відсутній узагальнений перелік. Натомість, до способів захисту екологічних прав можна віднести визнання екологічних прав, відновлення порушеного права, припинення дії, що перешкоджає здійсненню права або його порушує, відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової і моральної шкоди (екологічної шкоди), зміна правовідношення, визнання незаконним рішень чи дій або бездіяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, їх службових і посадових осіб тощо [10, с. 89].

З цього приводу також висловився Ю.С. Шемшученко, наголосивши на тому, що доцільно розмежовувати поняття форм, засобів та способів захисту порушених екологічних прав. При чому до засобів, за допомогою яких особа може вимагати здійснення захисту своїх екологічних прав, науковець відносить подання позову, скарги та заяви; серед способів захисту екологічних прав автор виділяє визнання порушеного права судом, розгляд екологічних спорів органами місцевого самоврядування, опротестування прокуратурою акта органу державної влади що порушує екологічні права та ін. Також особа, право якої порушено, вправі звернутись за їх захистом до правоохоронних органів, органів адміністративної чи судової юрисдикції, що зобов'язані в межах своїх повноважень розглянути такі звернення, а також застосувати відповідні способи захисту прав, що порушуються [11, с. 61].

Отже, відповідно до сказаного вище можна назвати засобами захисту екологічних прав дії уповноваженої особи, за допомогою яких вона може вимагати захисту своїх екологічних прав від неправомірних посягань інших осіб (позов, скарга, заява). Способами захисту екологічних прав визнаємо дії органів держави в межах їх компетенції, направлені на захист екологічних прав та інтересів громадян (визнання права на екологічну інформацію судом). І, в свою чергу, формами захисту можна назвати варіанти звернення громадян за захистом їх порушених прав, що обумовлені відмінностями в діяльності органів держави та інших органів, що наділені відповідною компетенцією. Тобто громадяни та інші особи наділені правом звертатися за захистом своїх порушених екологічних прав до правоохоронних органів, органів судової або адміністративної юрисдикції, які, в свою чергу, зобов'язані в межах своїх повноважень розглядати такі звернення і застосовувати відповідні способи захисту порушених прав.

Принцип поділу державної влади на три гілки, передбачений Конституцією України, наділив кожен гілку влади власною визначеною компетенцією у сфері вирішення суспільних справ, у тому числі у сфері охорони довкілля і забезпечення екологічної безпеки, що дало змогу громадянам реалізувати новими шляхами захист їхніх екологічних прав та інтересів [1, с. 91].

Законодавча влада в особі Верховної Ради України, правовий статус якої визначений Конституцією, забезпечує нормотворчу форму захисту екологічних прав громадян, розробляючи ефективні механізми їх реалізації. Український парламент у виданих ним законах забезпечує права і свободи людини і громадянина (зокрема і екологічні серед них), гарантії таких прав; екологічну безпеку; організацію і діяльність органів виконавчої влади та засоби парламентського контролю апарату. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини наділений компетенцією контролю за додержанням конституційних прав і свобод людини (у тому числі і екологічних), що виражається у прийнятті ним звернень, поданих протягом року після виявлення порушення прав і свобод людини і громадянина [1, с. 91].

Окрім цього, захист екологічних прав громадян та інших осіб також здійснюється судами загальної юрисдикції відповідно до Основного закону [2]. Право на звернення до суду за захистом порушеного права закріплено Конституцією України, Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища», а також іншими нормативно-правовими актами. Проте, на практиці виникає чимало проблем, що перешкоджають судовому захисту екологічних прав. Яскравим прикладом є ч. 3 ст. 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», яка затверджує, що діяльність фізичних та юридичних осіб, що завдає шкоди навколишньому природному середовищу, може бути припинена за рішенням суду. Передумовою застосування цієї норми є тривале екологічне правопорушення, яке підлягає припиненню. Однак така норма є недосконалою, оскільки передбачає лише можливість припинення діяльності, результати якої вже настали і є очевидними. Припинення неправомірної діяльності не завжди може означати відновлення порушеного права – воно може бути складним, або ж взагалі неможливим. З цієї точки зору важливого значення набуває можливість припинення дій, які створюють загрозу такого правопорушення. Такими діями можуть бути недотримання екологічних нормативів, вимог та правил, що на даний момент не призвели до заподіяння шкоди, але вже створили загрозу її виникнення. За думкою К. Медведєва, більш досконалим варіантом можна назвати не відшкодування шкоди, а її попередження. Тому, на думку Т.В. Єрмолаєвої, влучно було б доповнити зазначену норму положенням про те, що судом також може бути припинена діяльність, яка створює загрозу порушення екологічних прав [12, с. 97].

Ще однією проблемою, яка впливає на якість судового захисту екологічних прав громадян можна визнати невміння останніми правильно формулювати позовні вимоги, що призводить до відмови у відкритті провадження у справі, або до винесення рішення на користь особи, що порушує права позивача.

Таким прикладом можна назвати рішення Корабельного районного суду м. Миколаєва від 18 травня 2009 р. у справі № 22ц-1822/09, яким було задоволено позов про зупинення будівництва багатоквартирного житлового будинку ко-теджного типу на суміжних земельних ділянках,

обґрунтоване тим, що будівництво житлового будинку здійснюється неправомірно, а саме з порушенням будівельних норм, санітарних правил, а також цільового призначення землі, яке, в свою чергу, може призвести до порушення права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Наведене рішення було оскарженим в апеляційному суді, який задовольнив апеляційну скаргу з тих підстав, передбачених ст. 16 ЦК України, згідно з якою кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового інтересу, обравши спосіб захисту цивільного права чи інтересу, у тому числі і припинення дії, яка порушує право, а на час апеляційного розгляду будівництво житлового будинку було вже завершено – отже відсутні дії, що можуть порушити права позивача за провадженням у місцевому суді [13].

Рішенням Орджонікідзевського районного суду міста Маріуполя Донецької області від 1 липня 2010 року у справі № 2-393/10 було відмовлено у задоволенні позову щодо захисту права на безпечне для життя і здоров'я довкілля шляхом заборони будівництва базової станції мобільного зв'язку. Ухвалюючи рішення, суд мотивував свою позицію тим, що на час подання позову ще не була збудована та введена в експлуатацію станція мобільного зв'язку, а позовні вимоги стосувалися діяльності об'єкту, що не існував на той момент [14].

Окрім судів загальної юрисдикції, чималу роль у механізмі захисту екологічних прав громадян відведено Конституційному Суду України, що перевіряє закони та інші правові акти на відповідність Конституції України.

У тих випадках, коли використані всі національні засоби правового захисту екологічних прав, кожна людина має право звернення за захистом своїх порушених прав до міжнародних судових установ чи органів міжнародних організацій, наділених відповідною компетенцією, членом яких є Україна. Так, рішенням Європейського Суду з прав людини у справі «Дубецька та інші проти України» було задоволено позов, що стосувався незабезпечення державою права користуватися житлом та права на приватне життя у зв'язку із спричиненням екологічної шкоди двома державними підприємствами

у присілку Вільщина с. Сілець Сокальського району Львівської області [15, с. 199].

Адміністративний порядок захисту наведених прав передбачає можливість звернення до органів виконавчої влади чи місцевого самоврядування із заявою про усунення неправомірних дій чи бездіяльності, які порушують екологічні права. Так, Закон України «Про звернення громадян» (1996 р.) визначив адміністративний порядок оскарження колегіальних і індивідуальних дій або рішень державних органів, органів місцевого самоврядування, установ, підприємств, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб, у результаті яких: порушено права і законні інтереси чи свободи громадян (групи громадян); створено перешкоди для здійснення громадянином його прав і законних інтересів чи свобод; незаконно покладено на громадянина якінебудь обов'язки або його незаконно притягнуто до відповідальності [16].

Висновки з даного дослідження і перспективи. За період існування незалежної України та розвитку галузі екологічного права фахівцями була розроблена фундаментальна нормативна база у сфері захисту довкілля та екологічних прав людини і громадянина, а науковцями було прикладено чимало зусиль для теоретичного опрацювання недоліків механізму реалізації громадянами та іншими особами їхніх екологічних прав, а також способів їх захисту. Та все ж таки система захисту екологічних прав сьогодні залишається недосконалою, існують неподолані прогалини та недостатність теоретичних розробок із наведених питань. Низька правосвідомість громадян, рівень психологічного усвідомлення необхідності дотримання екологічного законодавства, а також байдуже ставлення громадян до навколишнього природного середовища та природних ресурсів призводить до складностей реалізації екологічних прав та їх захисту. Проблеми захисту екологічних прав, а також виховання у суспільства поважливого ставлення до природних ресурсів та оточуючого природного середовища, дотримання принципів екологічного права та природокористування повинні стати пріоритетом та важливою передумовою подальшого розвитку екологічного права та правової системи в цілому.

Список літератури:

1. Краснова М.В. Правові аспекти захисту екологічних прав громадян. Вісник. Юридичні науки. Вип. 45-48. 2002.
2. Конституція України станом на 2018 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 18.11.2018 р.).
3. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» станом на 2018 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (дата звернення: 18.11.2018 р.).
4. Ортинський В.Л. Основи держави і права України: підручник / В.Л. Ортинський [та ін.]. К., 2008. 583 с.
5. Медведєв К.В. Проблемні питання захисту екологічних прав громадян / Науковий вісник Чернівецького університету. Вип. 478. Правознавство. 2008. С. 81-87.
6. Л.А. Калишук. Щодо визначення понять «форми» та «способи» захисту екологічних прав громадян України. Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / Нац. ун-т «Одеська юрид. акад.». О.: Юрид. літ., 2010. Вип. 56. С. 79-83. Бібліогр.: С. 357.
7. Черновський О.К., Гольонко Р.А., Черкашина М.К., Максикевич Ю.Г. Захист екологічних прав громадян. Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць. Вип. 604. Правознавство. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. 128 с.
8. Гражданское право : учебник. Ч. 1 / под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. Изд. 2-е, перераб. и доп. М : Теис, 1996. С. 268-270.
9. Цивільне право України. Академічний курс : підручник. У 2 т. Т. 1. Загальна частина / за заг. ред. Я.М. Шевченко. Вид. 2-ге, допов. і переробл. К.: Ін Юре, 2006. С. 85.

10. Екологічне право України : підручник / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого ; за ред.: А.П. Гетьмана, М.В. Шульги. Х.: Право, 2013. 382 с.
11. Шемшученко Ю.С. Екологічне право України Підручник: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2005. 848 с.
12. Єрмолаєва Т.В. Проблеми доступу до правосуддя при захисті екологічних прав. Проблеми законності. Вип. 137. 2017.
13. Справа № 22ц-1822/09 П Архів Корабельного районного суду м. Миколаєва. URL: <http://kb.mk.court.gov.ua/sud1414/> (дата звернення: 18.11.2018 р.).
14. Справа № 2-393/10 Архів Орджонікідзевського районного суду міста Маріуполя Донецької області.
15. Іванець І.П. Концепція захисту екологічних прав через призму практики Європейського Суду з Прав Людини. Наше право. 2013. № 10. С. 195-200. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nashp_2013_10_34.pdf167.
16. Закон України «Про звернення громадян» станом на 2018 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр> (дата звернення: 18.11.2018 р.).
17. Бредіхіна В.Л. Конституційні засади права громадян на безпечне навколишнє природне середовище : монографія / В.Л. Бредіхіна. Х.: Вид. СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2008. 168 с.

Синенко П.А.

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

ЗАЩИТА ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ПРАВ ГРАЖДАН

Аннотация

В статье анализируются современные проблемы механизма реализации и защиты экологических прав граждан, иностранцев и лиц без гражданства в контексте бережного отношения к окружающей природной среде и природным ресурсам. Определено понятие экологических прав и защиты экологических прав. Проанализирована судебная практика. Проведено разграничение понятий «формы», «способа» и «средства» защиты экологических прав. Автор статьи акцентирует внимание читателя на несовершенстве механизма защиты экологических прав, а также его недостаточного теоретического обоснования и нормативного регулирования.

Ключевые слова: экологические права, защита экологических прав, способы защиты экологических прав, средства защиты экологических прав, формы защиты экологических прав.

Sinenko P.O.

Yaroslav Mudryi National Law University

PROTECTION OF ENVIRONMENTAL RIGHTS OF CITIZENS

Summary

The article analyzes the current problems of the mechanism of implementation and protection of the environmental rights of citizens, foreigners and stateless persons in the context of a thriving attitude to the natural environment and natural resources. The article defines concept of environmental rights and protection of ecological rights and analyzes Judicial practice. A distinction is made between the concepts of "form", and "means" of protecting environmental rights. The author focuses on the reader's attention to the imperfection of the mechanism of protection of environmental rights, as well as to insufficient theoretical substantiation and regulation.

Keywords: environmental rights, protection of environmental rights, ecological rights, means of protecting environmental rights, forms of protection of environmental rights.